

frekvenco gesla, torej kaže, koliko različnih besed je v delu ali skupini uporabljenih. Številka, ki označuje, kolikokrat se je beseda v določenem tekstu ali skupini ponovila, pa kaže frekvenco besede. Razmerje med frekvenco besed, tj. vseh uporabljenih besed, in frekvenco gesel, tj. uporabljenih raznih besed, naziva slovar *indeks ponovitev*, ki do neke mere kaže, kako bogat in pester je besedni zaklad določenega dela ali skupine. Ugotovljeno je, da je indeks ponovitev v skupini B (pesništvo) najmanjši, kar pomeni, da ima pesništvo najpestrejši slovar. Najvišji indeks ponovitev je v skupinah EGH — slovar teh skupin je manj pester (npr. v skupini G), kar izvirja iz osredotočenosti na ozek znanstveni problem.

Slovar nadalje analizira in primerja frekvenco besed in frekvenco gesel ter indeks ponovitev pri vseh besednih vrstah.

V posebnem poglavju so na osnovi analize številčnih podatkov zbrani nekateri splošno veljavni zaključki, npr. frekvenčni odnos med samostalniki in glagoli, med pridevniki in samostalniki ter glagoli itd. Izmed številčnih diagramov, ki kažejo te odnose, naj pokažemo diagram (gl. str. 147), ki kaže celotno frekvenco posameznih besednih vrst po skupinah (frekvenca besed).

Vidimo, da zgornjo, najmočnejšo plast tvorijo samostalniki in glagoli, v srednji plasti se prepletajo pridevniki, zaimki, prislovi, predlogi in vezniki, spodnjo, neznatno plast pa tvorijo števniki in medmeti. Presenetljivo visoko so zastopani samostalniki v skupini F (žurnalistika), ki so mnogo nad povprečjem frekvence samostalnikov (27,77 %), pa tudi v skupini B (pesništvo) ne bi pričakovali tako močne frekvence samostalnikov, medtem ko je številčnost v skupinah E in G razumljiva zaradi samostalniškega načina izražanja v strokovnem in znanstvenem jeziku. Pozornost vzbudi tudi odnos med samostalniki in glagoli, ki je v obratnem sorazmerju: v skupinah, kjer so samostalniki zastopani najmočnejše, pade frekvenca glagolov celo pod povprečje (ki je za glagole 18,15 %). Dalje vidimo, da se zastopanje pridevnikov (četudi v mnogo manjši frekvenci) ujema z zastopanjem samostalnikov (razen v skupini F), isto pa velja tudi za predloge. Z zastopanjem glagolov pa se ujema zastopanje zaimkov, prislovov in do neke mere veznikov (kar preseneča). Glede na medsebojne frekvenčne odnose med besednimi vrstami loči slovar tri skupine, pri čemer je o uvrstitvi v isto skupino odločalo ujemanje ali neujemanje tendence z vodečo besedno vrsto (samostalniki in glagoli):

1. samostalniška skupina (samostalniki, pridevniki in predlogi);
2. glagolska skupina (glagoli, zaimki, prislovi in vezniki);
3. nevtralna skupina (števniki, vezniki).

Tu so navedeni le najsplošnejši zaključki, ki jih prinaša češki frekvenčni slovar. Zanimivih podrobnosti je veliko več. Slovarju bi bilo mogoče očitati pomanjkljivost (ki pa se je avtorji dobro zavedajo), da namreč ne prinaša frekvence pomenov pri posameznih besedah. Toda če bi hoteli avtorji ustreči tej zahtevi, bi se delo silno razraslo, sistem dela pa je zastavljen tako, da omogoča dodatno razlikovanje frekvence posameznih pomenov, pri čemer seveda pomaga dober slovar knjižnega jezika.

Tomo Korošec

PREŽIHOV NAČRT ZA IZSELJENSKO POVEST

V Prežihovi zapuščini se je med različnimi zapiski ohranil načrt za povest o življenju naših izseljencev v Franciji. Načrt vsebuje trinajst točk, pisan je s črnilom na obtrganem listu konceptnega papirja. Nekoliko popravljen v interpunkciji se glasi:

Izseljeniška povest.

1. *Delavec gre iz domovine.*
Opis odhoda in prihoda v Francijo.
2. *Kontrakt v gozdu, na polju, v kamnolomu.*
3. *Hrepenenje, da dobi posel v industriji.*
4. *Dobi zaposlitev v industriji.*
5. *Tovariši, tovarišice.*
6. *Podjetna policija.*
7. *Domače društvo — s kontrolo.*
8. *Lokali v Parizu, Lensu, Sallaumine.*
9. *St. Etienne.*
10. *»Kaj bi ti napravil, če bi imel denar?«*
11. *Denar poneverjen pri izmenjavi na postaji.*

12. »Ali se tu ... bolj zavedaš, da si človek, kakor doma v Trbovljah, ali na bajti (vinogradu) na Dolenjskem, ali na Prekmurskem...?«

13. Župnik reče Slovincu: »Pojdi po ulicah in kjer vidiš prazne flaše zunaj, tam so Slovenci doma...«

Pričujoči dokument je zanimiv predvsem z dveh vidikov. Že sam po sebi je zanimiv za proučevanje Prežihove ustvarjalne metode. Zanimivo je namreč, da se je razen nekaj osnutkov za ureditev zbirke kratke proze ohranil v pisateljevi zapuščini le še načrt za kmečko dramo. Torej je pričujoči osnutek edini ohranjeni Prežihov načrt za pripovedno delo. Ker pa, kolikor vemo, pisatelj ni dela nikoli napisal niti začel pisati, in ker tudi kmečke drame ni nikoli dokončal, bi lahko sklepali, da je Prežih, ko je kako delo končal, osnutek zanj uničil. To pa se ne ujema z doslej znanimi izjavami o Prežihovem načinu ustvarjanja, ki so si edine v tem, da je Prežih snoval svoja dela v mislih, dokler mu niso toliko dozorela, da jih je lahko napisal v dokončni obliki. Če upoštevamo to in zanikamo možnost, da bi pisatelj že uporabljene osnutke zavrgel, za kar tudi nimamo dokazov, se nam nudi razlaga, da si je Prežih zapisoval osnutke le za tista dela, pri katerih oblikovanju ni bil povsem suveren, torej za tista, ki niso obravnavala snovi iz kmečkega življenja v obliki črtice, novele ali romana. Vendar tudi za to razlago, ki se nam zdi še najbolj verjetna, nimamo zadostnih dokazov.

Po drugi plati je načrt zanimiv zaradi izbora snovi. Prežiha poznamo predvsem kot mojstrskega upodabljalca koroškega kmeta v spopadu z naravnimi silami in v socialnih trenjih. Razen tega je dal doslej pri nas najglobljo analizo prve svetovne vojne in slovenskega človeka kot avstrijskega vojaka, z nekoliko manj mojstrstva pa je podal nekaj plastičnih potepuških in delavskih slik ter pretresljivih epizod iz nacističnih koncentracijskih taborišč. Z izseljensko povestjo, če bi jo napisal, bi posegel na povsem novo snovno področje, ki se ga je sicer le bežno dotaknil v potopisnih črticah *V petem nadstropju* in *Pariz* (oboje v zbirki *Borba na tujih tleh*) in v članku *Naš tisk med izseljenci*, katerega kopija se je ohranila v zapuščini in ki menda ni bil natisnjen. Prežihove lastne izjave v avtobiografskih zapiskih in izjave nekaterih njegovih sodelavcev iz emigracije pričajo, da je bil Prežih organizacijsko povezan s slovenskimi izseljenci in da je dokaj dobro poznal življenje slovenskih izseljencev v Franciji, njihove razmere in problematiko. Zato bi bila lahko Prežihova povest zanimivo in verodostojno pričevanje o naših izseljencih v Franciji tik pred drugo svetovno vojno.

Ob tem načrtu se nam postavlja zanimivo vprašanje, ali pomenijo točke temo posameznih poglavij povesti ali si je pisatelj nanizal le pomembnejše izseljenske probleme, ki bi jih v povesti moral obdelati. Prve točke bi govorile za prvo razlago, zadnje za drugo. Popoln odgovor na to vprašanje pa ni mogoč, ker delo ni bilo napisano. Pač pa si s pomočjo drugih Prežihovih del lahko nekoliko osvetlimo, kaj si je pisatelj zamislil ob nekaterih začrtanih točkah. V osmi in deveti točki si je pisatelj izbral nekatera središča slovenskih izseljencev v Franciji, ki jih je sam poznal in ki jih omenja v potopisu *Pariz*. Da si je v osmi točki posebej zastavil opis gostinskih lokalov, je pač v zvezi s sedmo točko; bistvo obeh je »kontrola«. V že omenjenem potopisu namreč piše: »V lokale, kjer so se ob nedeljah shajali naši rojaki v Parizu, pošten človek ni mogel zahajati — ne zaradi rojakov in rojakinj, temveč zaradi armade ovaduhov in prisluškovalcev konzulata in poslaništva.« (*Borba na tujih tleh*, str. 166.) V svojem bistvu pa je Prežih stvar opredelil v uvodnem odstavku članka *Naš tisk med izseljenci*:

»Po vseh delih sveta, koder so prebivali izseljenci iz Jugoslavije, ki so morali tja s trebuhom za kruhom, se je tudi med njimi vršila borba med napredkom človeštva in med starim svetom revščine in nazadnjaštva. Značilno za dežele zapadne demokracije, kakor so bile Francija, Belgija in Holandija v Evropi ter Severna in Južna Amerika, je bilo že takrat to, da so se naši izseljeniki nahajali pod hudim pritiskom vseh jugoslovanskih protiljudskih režimov. Jugoslovanska poslaništva v teh deželah so bila navadne ekspoziture beograjske policije in špijonaže nad lastnimi državljani. Jugoslovanski izseljeniki se niso smeli odkrito pridruževati naprednim, svobodoljubnim gibanjem tistih dežel. Kdor je to storil, je bil preganjan. To je bil posebno slučaj v zapadnih deželah Evrope.«

Deseta točka vsebuje motiv, ki ga je Prežih vpletel že v črtico *Obračun* iz leta 1921 (prim. *Zbrano delo I*, str. 100); za njegove potepuške črtice je tako pogojno ugibanje značilno. Trinajsta točka pa vsebuje izpraznjene steklenice kot razpoznavni znak med slovenskimi izseljenci. Anekdoto je v širši obliki Prežih vpletel že v potopis *Pariz* (*Borba na tujih tleh*, str. 166).

Zanimivo bi bilo dognati, v katero obdobje pisateljevega ustvarjanja sodi ta načrt. Zapisek ni datiran, zato je precej težko določiti čas njegovega nastanka. S pomočjo pri-

merjave z Prežihovimi deli in zapiski, ki zadevajo izseljence, se nudijo tri možnosti za datiranje tega načrta. Prva sega še v leto 1940. Tega leta je namreč Prežih napisal potopisni črtici *Pariz in V petem nadstropju* (druga je izšla v prvih dveh številkah *Sodobnosti* 1941). Stične točke med njima in načrtom za izseljensko povest smo že nakazali. Za to datiranje bi tudi pričal papir, na katerem je zapisan načrt. Druga možnost za datiranje nastanka tega načrta bi bilo poletje 1946, ko je Prežih pripravljal zbirko potopisov *Borba na tujih tleh* za tisk; takrat je dopolnjeval stare rokopise. Približno v istem času je verjetno nastal tudi članek *Naš tisk med izseljenci*.

Kot pobuda za nastanek načrta za izseljensko povest bi utegnil delovati tudi rokopis izseljenske povesti *Dajte nam domovino*, ki ga je prejel od Mohorjeve družbe v oceno. Prežih je bil po obnovitvi Mohorjeve družbe leta 1945 namreč nekakšen njen interni cenzor. V oceni rokopisa *Dajte nam domovino* z dne 3. aprila 1948 piše Prežih med drugim: »Tudi ni to kakšna izseljeniška povest, ampak povest neke izseljeniške družine, ki je posebnejš. Ne da slike o splošnem življenju in o splošni borbi naših izseljencev. O izseljeniskem problemu bi bilo res dobro napisati kako povest, toda to, kar nudi to delo, ne odgovarja naši literarni nalogi.« Besede v citatu izzvene kot nekakšna napoved lastne izseljenske povesti, vendar je čudno, da načrta ne omenja v pismu Ferdu Godini z dne 17. junija 1948, kjer piše o dveh literarnih načrtih, ki sta ga tedaj vznemirjala, in sicer o romanu *Pristrah* in o povesti iz taborišča.

O tem, kakšna bi bila Prežihova izseljenska povest, če bi jo napisal, je na podlagi skopega načrta in skromnih dejstev, ki smo jih skušali podati v njegovo ilustracijo, tvegano in tudi nepotrebno sklepati. Vendar nam Prežihove besede v oceni rokopisa za Mohorjevo družbo pričajo, da si je delo zamišljal kot temeljito sociološko študijo o slovenskih izseljencih v Franciji, da je težil za tipičnim in zavračal izjemno.

Jože Koruza

IDEJA IN KVALITETA

Kritično in esejistično delo Franceta Vodnika* je že šesta knjiga »Razpotij«, zbirke esejev, člankov in kritik, ki jo je pred nekaj leti začela izdajati založba Obzorja. Čeprav je izrazito nekomercialnega značaja, si je zbirka vendarle utrla pot do vseh, ki se zanimajo za slovensko književnost. In to je tudi njen glavni namen. Mariborska založba pa s tem opravlja pomembno kulturno nalogo.

Slovenska literarna kritika, posebej še kritika med obema vojnama, je eno najmanj obdelanih področij naše literarne zgodovine. Kljub temu, da smo od najpomembnejših del v zadnjih letih dobili nekaj izborov kritik Josipa Vidmarja, Brnčičevo *Generacijo pred zaprtimi vrati* (v izboru in s spremno besedo M. Mejaka) ter pred nedavnim tudi prvo knjigo gledaliških kritik Franceta Koblarja, tako da se vsaj delno lahko izognemo zamudnemu iskanju po časopisju in revialnem tisku, smo še vedno brez študije, ki bi kompleksno zajela to več kot dvajsetletno izredno razgibano obdobje slovenske kritike in esejistike v vsej njeni idejni in formalni raznolikosti. Zaenkrat je edini poizkus v tej smeri spremna beseda Franca Zadravca v *Razgledih v književnosti 1918–1941* (Zbirka Kondor), antološkem izboru napredne kritike in esejistike, ki pa je mišljen predvsem kot orientacija mlademu bralcu, ki se seznanja s slovensko književnostjo. Ni slučaj, da se ravno pri prebiranju Vodnikove knjige še posebno pokaže potreba po taki študiji, saj mu bo šele ta odmerila pravo mesto in vlogo v slovenski literarni kritiki. V nemajhno pomoč bo literarnemu zgodovinarju, ki se bo lotil te odgovorne in nehvaležne naloge, uvod Bratka Krefta.

Mlajši generaciji je France Vodnik znan predvsem kot prevajalec in zaslužen delavec na področju poljsko-slovenskih kulturnih stikov. V letih med obema vojnama pa se je, razen s pesmimi — tu je pretežno ostal v senci brata Antona — uveljavil predvsem kot literarni kritik in esejist. Prerez skozi ta del Vodnikovega ustvarjanja nam daje izbor kritik in esejev z naslovom *Ideja in kvaliteta*.

Za te kritike je značilno, da so skoraj vse nastale v nekem zaključenem obdobju, da so tako ne samo izraz Vodnikovih estetsko-kritičnih nazorov, ampak do neke mere tudi odraz dobe. Čeprav včasih enostranski.

* France Vodnik: *Ideja in kvaliteta*. Kritike in eseji. Uvodno besedo napisal dr. Bratko Kreft. Maribor, Založba Obzorja 1964. 383 + (V) str. (Razpotja 6).